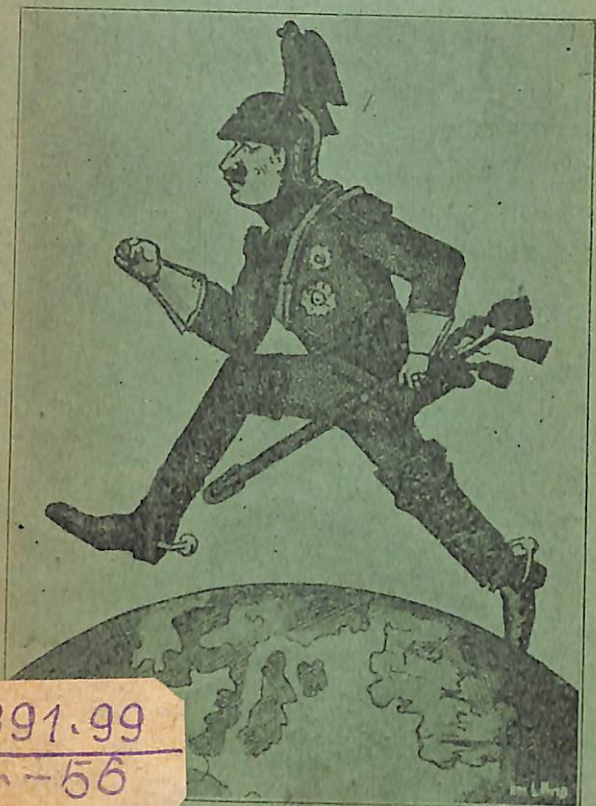

Գ Ի Ժ

ՎԻԼՀԵԼՄ

Ե Ի

ՈՒՐԻՉ ՊԱՏՄԻԱԴՔՆԵՐ

891.99

Գ-56

891.99
4-56

01 JAN 2009

01 DEC 2011

44.

Ամբողջ արդիւնքը լասկացւած է
պատեւականից տարագրւած հայերին

ՎԻԼՀԵԼՄ

Ե Ի

ուրիշ պատմաւածքներ

(Պատկերներ)

Գ Ի Ժ

№ 4

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան «Էսպիրանսո»

1915

1002
6900

19.03.2013

BOUS HAL 10

23483

19.03.2013

Բոլոր իրաւունքները վերապահւած են:

Գիրքս նւիրում եմ քեզ, հայ մարդ,
որ թողած՝ յարկիդ տակ ունեցած խա-
ղաղ կեանքդ, գործդ, շահդ, վերցնելով
հրացան, թուար պատերազմի դրօշի
տակ կամաւորապէս օգնելու քրիստո-
նիա խաղաղ ազգաբնակութեան քիւրդի
և մահմեդական անգուլթ խուժանի ճի-
րաններից խլելու շատ մանուկ կեան-
քեր ու կոյս պատիւներ, պատւաւոր
տեղ գրաւելով թէ՛ մեր սրտերի մէջ
և թէ պատմութեան էջերում:

Յարգանք և խրախուսանք հայ կա-
մաւորին:

Հեղինակ

Ի Մ ԱԶԳԻՆ

Յուրա ձմեռ է, քուք քորանը պատել է,
Լեռ, ձոր մշուշ եւ քամին է վեգստում.
Զին ու սառույց կատաղաքար Մասիսի
Հալարտ կուրծքը սպառնանքով են ծանգում:

Դեկտեմբերի ձիզն է թափում՝ ձմեռը.
Եւ ամեն հնչ տրորում է, կործանում,
Կարծես աշխարհն տակն ի վեր քանդելու.
Գոյժն է սուլում՝ Մեծ Մասիսի ականջին:

Բայց ծեր Մասիս շատ է տեսել ձմեռներ,
Իր տաք կրծքով շատ է հայել սառույցներ.
Շատ ցուրտ ամիս նա անցել է տոկալով
Կրկին գարնան ողջունելու ժպիտով:

Ո՛չ ցուրտ ձմեռ, ո՛չ սառցի կոյտ,
Բուքի սուլոց, գայլի ոռնոց,
Հրէ կարկուտ, ո՛չ մէկը, ո՛չ.
Զեն մնայուն տարին ամբողջ:

Կանցնի քոլոր, ոլոր-մոլոր
Զուր կը դառնայ կը հոսէ ձին
Ու ալ-կանանչ ծաղիկներով
Կը ողջունենք Մասսին գարուն:

ՅՈՒ. Ղուկասեան

ՎԻԼՀԵԼՄ

Դրամա 2 պատկերով

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Վիլհելմ

Գեն. Հինգենբուրգ թիկնապահը

Գեն. Սանդերս } գերմանացի ազնւակ.

Գեն. Սուշոն } Խիւրքիայում գործող

էնվեր փաշայ

Ֆրանց Քիրխներ Վիլհելմի լրտեսը

Վիրաւոր զինւոր

Զինւոր Վիլհելմի ծառան

Զինւոր Վիլհելմի դռնապանը

Դէպքը պատահում է պատերազմի դաշտում,
Վիլհելմի վրանի մէջ. համաշխարհային պատե-
րազմի IV-րդ ամսում:

Վիլհելմ. — Ուրեմն, սիրելի էնվեր, այս բոլորը գաղտնի կը ֆայ մեր մէջ, եթէ յաջողեցրիր, քեզ համար շատ լաւ կը լինի, դու կը դառնաս այն մեծ փառքի ու պատուի տէրը, քեզ է նշանակւած արժանանալ այն մեծ պատւանշանը, և քեզ միայն կը նշանակեմ միակ կառավարիչ Կովկասի: Դէհ, քեզ տեսնեմ, իմ խելօք էնվեր:

Էնվեր. — Ձեր հլու ծառայ:

Օտոայ. — Գեներալներ Սանդերս և Սուլզոն:

Վիլ. — Խնդրիր ներս բարեհաճել, ահա կը գան և նրանք ու մենք կը խորհրդակցենք թէ ինչպէս և ինչ կերպով պիտի կարողանանք տապալել այդ հզօր ու անյաղթելի կարծւած Ռուսլանդին:

Էնվ. — Խնդրեմ, Ձերդ Կայսերական մեծարութիւն բարեհաճեցէք թոյլ տալ ինձ հեռանալու: Ես աւելորդ եմ այժմս, քանի այստեղ կը լինեն գեներալներ՝ Սանդերս և Սուլզոն, ես կը գնամ, կ'աշխատեմ կատարել Ձեր բարձր հրամանները: Ձեր հլու ծառայ:

Վիլ. — Լաւ կը լինէր որ ֆայիր, բայց եթէ չես ցանկանում, գնա, սիրելի էնվեր, Աստուած քեզ հետ:

(Էնվեր փաշան դուրս է գնում. Սանդերս եւ Սուլզոն ներս են մտնում):

Վիլ. — Բարե սիրելիներս, իմ հարազատ պաշտօնեաներս, ի՞նչ լուր կայ:

Սանդերս. — Ձերդ մեծութիւն, ուրախալի լուր պէտք է յայտնեմ: Վերջապէս Սև ծովի ամբողջ ռուսական եզրաքաղաքները ռմբակոծելուց, հրդեհելուց, աւերելուց յետոյ Մեծն Ռուսաստանը պատերազմ յայտարարեց մուսուլմանների դէմ:

Վիլ. — Այո, քիչ առաջ լսեցի և սրտանց ուրախացայ, ուրեմն ռուս-տաճկական պատերազմը հաստատ յայտարարւած է:

Սուլզոն. — Այո, Seiner Majestät*) և այդ — շնորհիւ քաջն Սանդերսի:

Սանդ. — Խնդրեմ, խնդրեմ առանց գովասանքի, չէ որ դու տւիր ինձ այդ խորհուրդը ռմբակոծել Ռուսաստանը:

Վիլ. — Երկուսդ էլ քաջ էք ու խելօք ինչպէս վայել է գերմանացուն, հէնց երկուսիդ համար էլ պատրաստուած է մեծա-

*) Նորին Կայսերութիւն:

մեծ շքանշաններ և իմ՝ գանձարանի ոսկիները. միայն այժմ այն ասացէք, ինչ կերպ յաջողեցրիք նաւերը Սև ծով հանել:

Սանդ.— Երբ ընկեր Սուլտանի հետ որոշեցինք այդ կերպ արագացնել ուսումնական պատերազմը, պահանջեցինք Սուլթան Մուհամեդից մի քանի նաւ մեր տրամադրութեան տակ դնել. իսկ նա իհարկէ մերժեց, այն ժամանակ...

Սուլ.— Մենք սպառնացինք իսկոյն ևեթ ռմբակոծել Կ. Պօլիսը...

Սանդ.— Իհարկէ մենք այդ երբէք չէինք կարող անել, բայց...

Սուլ.— Այդ վախկոտները հաւատացին և կատարեցին մեր հրամանը, մէկ էլ ձերդ մեծութեան ուղարկած ընծաները, որ հէնց այդ օրը ստացաւ Սուլթանը, մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ նրա վրայ:

Վիլ.— Վաղը նորից կուղարկեմ հաբուստ ընծաներ ընկեր Մուհամեդին, միայն թէ նա խօստանայ կատարել իմ հրամանները:

Սանդ.— Այդ անպիտանները շատ վախկոտներ են, քրիստոնեաներին գեաւուր են անւանում, իսկ իրենք աւելի վատթար են, երևակայեցէք, *Seiner Majestät*, անցեալ

օրն ահագին խլրտում էր առաջացել մեր և թուրք զօրքերի միջև, որոնք մինչև մեր վրայ հասնելը բաւականին գերման զինուորներ էին սպանել:

Վիլ.— Այդ հրտեղ:

Սուլ.— Ոչինչ, մի չնչին դէպք էր պատահել Ադրիանապօլսում: (*ցածր Սանդերսին*) Տօ ի՞նչ ես անում, միթէ մի այսպիսի ժամանակ կարելի է նրան բարկացնել, շատ հարկաւոր է, թող էդ էլ պակաս մնայ, ինչպէս միւս բաները, ամեն բան չեն ասում կայսրին:

Վիլ.— Այդ ոչինչ, սիրելի գեներալներ, հիմա պէտք է մի կերպ աշխատէք, որ ղաւաատ հայտարարէ Շէյխ-իւ-Իսլամը և ամեն ինչ վերջացած կարելի է համարել, եթէ այդ ևս յաջողեցրիք, Սանդերս, դու կը լինիս էրզրումի վիլայէթների վիցէ քեօնիկը, իսկ դու Սուլտան, Կովկասին:

Սանդ. և Սուլ.— *Hoch**), hoch, hoch երեք անգամ hoch մեր կայսրին, խորին շնորհակալութիւններ մեր lieber կայսրին:

Ծառայ.— Գեներալ չինդենբուրգ:

Վիլ.— Խնդրիր մանել:

*) Կեցցէ:

Սանդ. և Սուշ.—Մենք գնում ենք մեր պարտքը կատարելու, Seiner Majestät խորին յարգանաց հաւաստիքը:

Վիլ.—Դուք գնում էք լաւ, զնացէք խաղաղութեամբ:

(Սանդ. և Սուշօն գնում են. ներս է մտնում գեներալ Հինդէնբուրգը)

Վիլ.—Սիրելի Հինդէնբուրգ, ինչ կայ վերջին լուր: (պառուգալ) Երեւի վատ լուր, zum Teufel*), դարձեալ, մինչև երբ պէտք է ինձ տանջէ պատերազմի աստուածը, donner-wetter**), արտասանիր մի վախիւր! շուտ! խօսիր:

Գեն. Հինդ.—Նորին մեծութիւն այսպիսի անյաջողութիւն դեռ չէինք ունեցել՝ այդ անպիտան ռուսները, Նորին Մեծութիւն...

Վիլ.—Կարճ կապիր, բանն ինչո՞ւմն է, խօսիր, zum Teufel, սատանան տանի Նորին մեծութիւն, Նորին մեծութիւն, ի՞նչ ես առել անցել, ինչպէս եղաւ Վարչապան վերցրի՞ք:

Գեն. Հինդ.—Վարչապան շատ էինք

*) Սատանան տանի.

**) Գոռում գոչում.

մօտեցել, ընկանք ռուսների ծուղակը մի լաւ ջարդեցինք, բայց ներեցէք, Նորին մեծութիւն, այս անգամ մեղաւորները քո հրամանատարներն էին:

Վիլ.—Իմ հրամանատարները, որո՞նք:

Գ. Հինդ.—Գեներալներ Վիսալ, Կիբաթելի, և Վախման:

Վիլ.—Ի՞նչ են արել նրանք:

Գեն. Հին.—Մեր զօրքին դիմամբ շատ առաջ են քշել, մօտեցրել վարչապանի և այստեղ ռուս զօրքը մերոնց բոլորովին ջարդել է և 7000 բանակից մնացել էին 60 հոգի, նրանցից մինին բերել եմ այստեղ, որ Նորին մեծութիւնը կարողանայ նրան խօսեցնել և բանի էութիւնը հասկանալ:

Վիլ.—Հրամայիր ներս բերել դրան:

Գեն. Հին.—(դռան միջից) Ներս թողէք զինուորին, (ներս է մտնում վիրատուր զինուորը):

Վիլ.—Ո՞ր կռուումն էիր:

Զին.—Վարչապանի մօտ:

Վիլ.—Ո՞վ էր ձեր հրամանատարը, և ի՞նչպէս կռուեցիք, պատմիր մանրամասն:

Զին.—Մեր հրամանատարը Գեներալ Վիսալ, Սլաւօնական ցեղից, նրա օգնական

Գեներալ Քիբաթելի իտալայի ինչպէս վերջը նկատեցին արօղը մեզանից շատ հեռու է պահել, իսկ մեզ առաջ տարել Վարշավայի տակը, այնտեղ մենք դիրքերը մտանք և կռոււմ էինք, փամփուշտներս վերջացաւ մի քանի օր էլ քաղցած էինք, ուզում էին յետ նահանջել, բայց նրանք հրամայեցին վրայ տալ, ուղեցին սւինային կռուով վերցնել, բայց ինչ կռիւ, ով կարող է ուռն գինւորի սւինին դիմանալ, երբ տեսանք որ 7000-ից մնացինք 60 հոգի էլ չընայեցինք նրանց հրամաններին, թողինք ամեն ինչ ու յետ փախանք, փախչելիս ուռն պուլեմեթից վիրաւորուեցի:

Վիլ.—Գեներալ Հինդենբուրգ հրապարտում եմ գեներալ Վիսալին, և գեներալ Քիբաթելին գնդակահարել, բեր հրամանաթուղթը ստորագրեմ, հա, գեներալ Վախմանի անունն էլ տուիր, նա ինչ էր արել:

Զին.—Նա մի ուրիշ գնդի հրամանատար էր, որ կռուում էր մեր աջ թևի վրայ, նա աջ թևից յետ նահանջեց, որ կարող է չփախչել, թշնամին գրաւելով նրա դիրքը, անցաւ մեր թիկունքը և մի լաւ ջարդ տւեց, եթէ այդպէս չանէր, մենք կարող էինք յաջող կերպով յետ նահանջել:

Վիլ.—Գեներալ Հինդենբուրգ, հրապարտում եմ գեներալ Վախմանին ինձ մօտ բերել քննութեան, տուր թուղթը ստորագրեմ: (գինւորին տալիս է շքանշան) Ահա քեզ, ազատ ես:

Ծառայ.—Սուրհանդակ է եկել:

Վիլ.—Գեներալ Հինդենբուրգ, գնատես ինչ է ասում (Գեներալ Հինդենբուրգը գնում է): Այս անգամ էլ անյաջողութիւն! Երբէք մտքիցս չէր անցնի, մէթէ վերջապէս ես Վիլհելմս պետք է յաղթւիմ, ոչ երբէք, ինչ էլ որ լինի, ես յաղթողը պիտի հանդիսանամ, պետք է հրամայել նախ և առաջ Տուրութ և Իզզէթ փաշաներին, որպէս զի Բոսֆորի և Դարդանելի ականները ամենևին չը բանան, երկրորդ պէտք է հրամայել, որ 17 տարեկանից զօրահաւաք անել՝ թէ Գերմանիայում, թէ Աւստրիայում և թէ Թիւրքիայում, իսկ այդ անպիտան Աւստրիան, վերջին օրերս էլ չի ուզում ինձ հպատակել, իր ամբողջ զօրքը հաւաքեց տարաւ Կրակով. էտ քիւլթառը երբ պէտք է մեռնի, որ պատանի Կարլ Ֆրանց Յովսէփն իմ ձեռքում խաղալիք դառնա... Ծերունի է, հօ չի կարելի ամեն անգամ խստութեամբ հրամայել (ղրսից լսում է աղմուկ, ներս է ընկ-

նում՝ Փրանց Բիրխնեյը. երկու պահապան զինուորները բռնելով թեւերից արգելք են լինում):

Փրանց.— Էս ի՞նչ անիծածներ են ձեր զինուորները Կայսր, ինձ, Փրանց Բիրխնեյը իս չեն թողնում ազատ ներս մտնել քեզ մօտ (Փրանցի խօսած ժամանակ Վիլհելմը ձեռքով է անում զինուորներին որ ազատ թողնեն եւ հեռանան: Զինուորները գնում են):

Վիլ.— Դատարկութեամբ մի զբաղւիր, ապա մի առ մի պատմիր ինչ լուրեր են հաղորդում քո քաջ լրտեսները:

Փրանց.— Կարճ կապեմ, թէ՞ երկար:

Վիլ.— Կարճ կապիր, վերջացրու և գնա որ քեզ այստեղ չը տեսնեն:

Փրանց.— Ուրեմն լսիր, Պօլսից հեռագրում են, որ ժողովրդի մէջ յեղափոխութիւն է նկատուում:

Վիլ.— Օհօ:

Փր.— Սպասիր, առաջին լուրի վրայ արդէն տաքանում ես, կաց, պաղարիւնութեամբ լսիր:

Վիլ.— Սառնասրտութիւն, լաւ, պատմիր:

Փր.— Ռուսը այրում է Տրապիզօնը. Բաթումի մօտերը թուրքերի իջեցրած զե-

սանդը ջարդւել է, Էրզրումի գերմանական կօնսուլ Անդրեասը ձերբակալւած է ուսանորի կողմից. ուսաները մտադիր են մեզ Կ... բերդը, այնտեղ՝ Կովկասում յառաջ քաշել և ջարդել, նրանք ամբողջ շրջակայքում միներ են զրել:

Վիլ.— Սատանան տանի շատ հոգսս է թիւրքը և Կովկասը, զրանք միայն նրա համար են, որ ես այս կողմը յաղթութիւն տանեմ: Պատմիր ինչ կայ այս կողմից:

Փր.— Հերթով, Կայսր, հերթով Վ...ի զլիսաւոր շտաբի ժողովը գաղտնի որոշել է մեր այս անգամայ արշաւանքին զոհ շատ չը տալ և Վ... կամովին մեզ յանձնեն:

Վիլ.— Սյո լաւ է, որ այդպէս է աւելորդ զօրք չը պէտք է այստեղ զբաղեցնել. Լանդշաուերմի 156 գունդը պէտք է ուղարկել Ֆլանտրիա: Այնտեղից ի՞նչ լուր կայ:

Փր.— Վատ լուրեր, Փրանսիան լաւ է գիմարդում, և կամենում է առանց զոհեր տալու քիչ-քիչ մեզ յետ քշել և ջարդել, այդ ժամանակ անտանելի...

Վիլ.— (Վիլհելմը խօսքի վրայ անցնում է Վիլհելմի յետեր, հանում է դաշույն: Եւ այն է ուզում է Վիլհելմին խմել, վերջինս յետ է դառնում, որ հարց տալ,

նկատում է եւ ըռներով նրա ձեռքից խլում է դաշոյնը): Անպիտան, սատանի ճուտ, այդ ինչ է, դաւաճան. (սուլում է, երկու զինւորներ ներս են մտնում գետնեայ շին-դենքուրգի հետ), ինձ ուզում ես սպանել, իմ հաւատարիմ լրտես, դաւաճան. զինւոր-ներ, խուզարկեցէք և կալանաւորեցէք զրան:

(Զինւորները խուզարկում են, մինը ող-նում է կապանքները եւ կալանաւորելուց յե-տոյ երբ գնում են, յետ է դառնում Բիրխ-ները եւ ուզում է խօսել Վիլհելմի հետ, զին-ւորները արգելք են լինում):

Փր.—Կայսր, լսիր վերջին խօսքս, երբ ես Ասպլիա էի լրտեսութեան, ինձ բռնեցին. ինձ մօտ գտնելով փաստեր և ճանաչելով լրտես, հրամայեցին ինձ գնդակահարել, բայց վերջը, մարդիկ մէջ մտնելով կաշառեցին ինձ. և ես խոստացայ նրանց յանձնել Վիլ-հելմի գլուխը, ստանալով նրանցից 10 մի-լիօն ֆրանք, 10 միլիօն գիւլէք, 10 մի-լիօնով երկիր կարելի է գնել և թագաւորի նման ապրել, հիմա ինչ ուզում ես հրա-մայիր:

Վիլ.—Անիծւած, կը հրամայեմ քեզ գնդակահարել, զինւորներ, այժմս տարէք զրան բանդ, և սպասեցէք ցնոր կարգա-

դրութեան: (զինւորները դուրս են տանում կալանաւորած Փրանցին): Ո՛հ, շատ վատ են գործերս, եթէ այսպէս շարունակւի, ճիշտն ասած իմ բանը բուրդ է, ինչ պէտք է լի-նի պատերազմի վերջաւորութիւնը. ես այս կերպ չէի սպասում... Ճիշտ է Աւստրիան կը կործանւի, նրա գերմանական մասը ես կը ստանամ, բայց շատ տեղեր էլ ձեռքիցս խլեցին, գաղութներս յափշտակեցին. Թիւր-քիան էլ բաժան-բաժան անելիս ինձ աքա-ցիով դուրս կը ձգեն, չէ՛, Վիլհելմ, քո այս գործը յիմարութիւն էր, իմար, աւանակ, Esel*), ճիշտ որ աշխարհքում ամենախելօք մարդն անգամ երբեմն յիմարանում է, սա-տանան տանի, հաշիւներս տեղը չեկան, Վիլհելմը մեղաւոր չէ... (ընկնում է խոր մտածմունքի մէջ, յետոյ գլուխը դնում է սեղանի վրայ. քեմը մթնում է, լսում է քամու յուլոցը, ըսի ձայները. կայծակ. ամ-պի որոտում, անձրեւ է գալիս, կարճ ժա-մանակից յետոյ երեւում է Նապոլէօնի ոգին. լոյսի շող է ընկնում միայն նրա վրայ):

Նապ.—(Վիլհելմի ետեւից ամբողջովին քողով ծածկւած) Գիւլիօմ**):

*) էշ:

**) Փրանսերէն. Վիլհելմ:

Վիլլ. — Այս օվ է ինձ անհանգստացնում:

Նապ. — Վիլլի! ես Նապոլեօնս, անա երկրորդ անգամն է, որ գալիս եմ քեզ զգուշացնելու, և նոյնն եմ կրկնում, եթէ երրորդ անգամն էլ դու ինձ քեզ մօտ հիւր ունենաս, այն ժամանակ զիտցիր որ քո վերջն է:

Վիլլ. — Դու, մեծն Նապոլեօն, ես քեզ հետեւել ուզեցի:

Նապ. — Ես ոչինչ չեմ ուզում լսել, խորհուրդ եմ տալիս, կամ աւելի շուտ հրամայում եմ շուտով դաշն կապել:

Վիլլ. — Այնպէս չեմ ընկել ծուղակը, որ կարողանամ հաշուելու մասին մտածել:

Նապ. — Հանձարեղ Վիլհէլմ, միթէ այդքան բան չեա կարող գլուխ բերել, էլ ինչացու ես, էլ ինչո՞ւ ես հերոսների անունը կեղտոտում և գլխիցդ մեծ գործեր բռնում, ապո՛ւշ:

Վիլլ. — Ի՞նչ կարող եմ անել:

Նապ. — Մտածիր ինքդ, բայց կրկնում եմ հաշուիր. (անյայտանում է եւ անմիջապէս յոտանում է):

Վիլլ. — Կաց, կաց սպասիր, Նապոլեօն, վերադարձիր, սակայն բացատրիր, ասած-

ներդ, լրացրու խօսքերդ, աւաղ, չարագուշակ ուրւականդ լաւ նշան չէր, խօսքերդ անհասկանալի, խորհուրդդ անհնարին... եթէ երրորդ անգամ երևամ, դու կը կործանւես. (ներս է մտնում գետնը ալ չինդնըուրդ) կարող է պատահել, բայց մինչև այն ես կը շտապեմ հաշտութեան մասին մտածել, այո, անպատճառ գլուխ կը բերեմ:

Գեն. Հինդ. — Նորին մեծութիւն (պաուզա): Նորին մեծութիւն:

Վիլլ. — Ի՞նչ է, ի՞նչ է:

Գեն. Հինդ. — Սուրհանդակը լուր բերեց, որ կուռն վիրաւորւել է ձեր սիրելի որդին Կրօնպրինց Ֆրիդրիխը:

Վիլլ. — Իմ Ֆրիդրիխը, Himmel-donner wetter, իմ որդին, ախ կործանւեց աշխարհըս, կորան յոյսերս... Նապոլեօն, ես քեզ խօսք տւի հաշուել, բայց ոչ, երբէք, երեցիր թէկուզ երրորդ անգամ, միևնոյնն է ինձ համար, վրէժս պէտք է լուծեմ... (ծնորը ձգում է սուրը հանելու, բայց ընկնում է գետնին): Ախ, սիրտս, որդիդ իմ Ֆրիդրիխ...

II ՊԱՏԿԵՐ

(Վիլհելմը ընկած է գետնին, Նապո-
լեոնի ոգին կանգնած է նրա գլխի վերև,
բենգալիան կրակները վառվում են, կենդա-
նի պատկերներ):

ՎԱՐԱՔՈՅՐ

ԵՐԿՈՒ ՔՈՅՐԵՐ...

(Պատկեր)

Տ... աւանի հայ ժողովրդի լաց ու կոծը
աշխարհք էր բռնել: Այն օրից ի վեր երբ
թիւրք զօրքը ներս լցւեց և թիւրք խուժանը
միացան նրանց հետ, հայի աչքերը մթնեցին:
Այսին ու թալանը, ջարդն ու սպանութիւ-
նը թիւրքին խաղ էր, հային մահ:

Ային ու Իզմայիլը, երկու թիւրք երի-
զասարդներ, մինը կարճահասակ և ագեղ
ղէմքով, միւսը գեղեցիկ բոյ ու բուսաթով,
երկու ընկերներ էին ամեն տեսակ գործի
և աշխատութեան մէջ:

Երբ կշտացան թալանից, երբ յագե-
ցան խեղճ հայի ամբողջ գոյքը գրաւելով
իրանց ապահովցած համարեցին ու որոշեցին
այնուհետև մի-մի գեղեցիկ հայուհի փախց-
նել և գեաւուրից թալանածը հանգիստ վա-
յելել:

Մի քանի հայուհու գեղեցիկները հա-
մեմատելուց յետոյ որոշեցին երկու աղջիկ,
ամենագեղեցիկները, երկու կոյս քոյրեր,
մինը-միւսից գեղեցիկ, բայց նրանց անց-

կացրած դառն օրերը, դրօշմել էին իրանց կնիքը քնքոյշ դէմքի վրայ: Մատաղահաս Ծաղիկն ու Մանուշն էին դրանք, կտրիշ Փառնայ երիտասարդի նորահաս քոյրերը:

Օրը ուրբաթ էր: Ալին ու Իզմայիլը գուգուած զարդարւած, հպարտ-հպարտ քշում էին իրանց ձիերը դէպի Փառնաենց տունը: Այնտեղ իջնելով, ամենից առաջ նրանք կապկապեցին Փառնային:

— Պահանջեցէք փող, ոսկի, մեր զարդերը, ինչ որ կամենում էք, պաղատում էր Ծաղիկը, միայն ի սէր Աստծոյ ազատ թողէք եղբօրս:

— Լաւ, խօսեց Իզմայիլը, մենք կարձակենք քո եղբօրը, եթէ միայն խօստանաք դու և քոյրդ մեզ սիրելու և մեզ հետ գալու:

— Ոչ, այդ երբէք, ճշաց մանուշը:

— Այն ժամանակ կը մորթենք մենք ձեր եղբօրը, միջամտեց Ալին և ձեզ ոյժով կը տանենք:

Ոհ տանջանք, Այդ ինչ բոպէսներ է որ տեսնում և անցկացնում են խեղճ աղջիկները: Այդ ինչեր են լսում և այն էլ համից: Սիրել ոյժով, և ում, մի պիղծ թիւրքի, միթէ սէրը վայել է կեղտոտին, իսկ

խեղճ կոյսերը կարծում էին թէ միմիայն անարատ սիրտը կարող է սիրել: Թիւրքը սիրում է և պահանջում է իրան ևս սիրել, բայց միթէ ճշմարիտ սիրում է գազանը, թէ մի գուցէ վայրկենական զազրելի զգացմունքներն են կամենում յագեցնել: Սիրել և նետել դարաւոր թշնամու գիրկը, ոչ, երբէք...

Հը, միք ուշացնի, գոչեց Ալին, մենք շտապում ենք, եկել ենք, որ ձեզ տանենք, շուտ պատասխանեցէք, կամով կը յանձնիք թէ ոյժով իրենք ձեզ հայրենի օջախից:

— Միք վախենայ, վրայ բերեց միւսը, մեր ջանը ողջ լինի, ձեզ կը տանենք Պօլիս, մեր գեղեցիկ մայրաքաղաքում, մենք ձեզ կը պահենք, կը փայփայենք, ձեր ծնողներից էլ լաւ կը նայենք ձեզ, ձեր որդկերանցը ուսումի կը տանք, դուք կը լինէք մեր խանումը, իսկ մենք ձեր ծառան...

— Նրանց ծառան լինելու էլ արժանի չէք դուք, անպիտաններ, նրա խօսքը կտրեց ցաւից կծկւած, յուսահատ Փառնան:

Ջայնդ գեաւուր, դու խօսելիք չունես, քոյրերդ կը որոշեն քո բաղդը, կամ այո, կամ ոչ, նու, սիրունիկս, շարունակեց Իզ-

մայիլը, դառնալով դէպի օրիորդները, իմ աննման աղունիկս, պատասխանիր:

Բազդը չէր ժպտում, բազդի խաղ էր այդ, միթէ կարելի էր այսքան տարւայ փայփայած կուսութիւնը յանկարծ յանձնել թիւրք աւագակին: Իրար գրկած, իրար աչքերին դիտելով մտածում էին խեղճերը: Ինչ անել, ինչ ելք գտնել որ թէ եղբօրը ազատել տիրանի ձանկերից և թէ իրանց պատիւը: Բայց ոչ մի ելք, կամ եղբայրը կամ իրանք պէտք է կորչէին:

Եղբայրը աղերսում էր, որ չը համաձայնեն, և որ թող իրան սպանեն, միայն թող քոյրերը ազատ մնան արատաւորումից, բայց այլ էին մտածում քոյրերը: Եթէ մենք հակառակենք, կսպանեն մեր եղբօրը և մեզ կը տանեն, իսկ եթէ կամովին յանձնենք, մեր եղբայրը ազատ կը մնայ:

Եւ երբ Մանուշը ձեռքը գրպանը տալից, որ թաշկինակը հանէ արցունքները սրբելու, գրպանում մի բանի շօշափեց, յիշեց, մի ակնարկ ձգեց եղբօրը, յետոյ քրօշը և ասաց.

— Յանձնւենք?

— Յանձնւենք! պատասխանեց Ծաղիկը:

— Այո մենք պատրաստ ենք, միայն

երկու պայման ունենք, խօսեց նորից Մանուշը:

Գազանի աչքերը փայլեցին, կիրքը, ցանկութիւնը դազատնակէտին էր հասել, երկուս չէ թէկուս տասներկու պայման առաջարկէին, նա սիրով կը կատարէր, միայն նրան գեղեցիկ աղջիկներ յանձնէին:

— Ասա խօսիր, մենք կը կատարենք ձեր պայմանները, եթէ ընդունելի են:

— Նախ և առաջ արձակեցէք մեր եղբօրը մեր աչքի առաջ, խօսեց Մանուշը, և յետոյ տասը ըսպէ ժամանակ տւէք մեզ պատրաստւելու:

Կատարեց տուալին պահանջը, արձակեցին եղբօրը: Ծաղիկն ու Մանուշը ներս մտան պատրաստւելու:

Փառնայի խիղճը մի վայրկեանից յետոյ արդէն սկսեց տանջել, իրա կեանքը ազատութիւնը ձեռք բերւեց երկու քրօշ պատուով, որին ոչ մի հայ տղայ չէր համաձայնի ոչ, երբէք և... խելակորոյս, անմտածածին, վրայ վագեց, յանկարծ խլեց զարմացած Ալիի խանջալը, ձեռքը բարձրացրեց որ խփէ մէկի կրծքին, ապա միւսին, բայց յետևից բռնեց Իզմայիլը նրա կուռը և այս անգամ պատկերը փոխեց,

խանջալը խրւեց Փառնայի կրծքում: Մի ախ թռաւ նրա կոկորդից և գեղեցիկ երիտասարդը արիւնաթաթախ փուեց գետնի վրայ...

Իսկ կից սենեակում երկու քոյրերը պինդ գրկւած, համբուրւում էին և իրար վերջին հրաժեշտն էին տալիս... Նրանք արդէն խմել էին այն թոյնը, որ միշտ տանը ունենում էին մկների համար և որ վերջին օրերը վերցրել էին այսպիսի դէպքերի համար:

Արդէն ներգործում էր թոյնը նրանց օրգանիզմի վրայ և յանկարծ երբ եղբօր հառաջոցը լսեցին, դուրս վազեցին և ընկան եղբոր կտրտւած դիակի վրայ և անշնչացած մնացին:

Ային ու Իզմայիլը չարացած այդ արարքից, վրէժ լուծեցին անշնչացած դիակի վրայ և մաս-մաս արին նրանց, մինչև անգամ ականջները երկու մաս արին որ չը լինի թէ ասեն, «ողչ տեղը ականջը մնաց»:

ԱՌԱՋԻՆ ԶՈՂԸ

(Գաղթականի պատմածքը)

—Այո, տխուր է իմ պատմութիւնները, հառաչեց մի քաջ կին —գաղթական Ա... աւանից:

—Ոչինչ, տխուր արկածներ աւելի սիրով ենք լսում հիմայ, աղաչում էինք մենք:

—Դէհ, որ այդպէս է կը պատմեմ ես ձեզ մի դէպք, լսեցէք, այս ասելով առաջ քաշեց իր աթոռը, մօտեցրեց թէյի բաժակը և սկսեց.

—Քառասունըներըբերորդ օրն էր: Ուրովհետև տղամարդկանցից շատերը թագնւել էին, լուր տարածեցին թիւրքերը, որ այս երեկոյ հարս ու աղջիկ պէտք է փախցնեն:

Կը լինէր ժամը 9-ը: Լուսինը գեռ եր-

բէք իր աղօտ շողքը չէր ձգել այդքան գեղեցիկ փայլով Ա...ի վրայ, ինչպէս այդ երեկոյ: Յանկարծ երեք տեղից հրացանի տրաքոց լսեց: Դա մի արտասովոր բան չէր մեզ համար, դարձեալ վերսկսւելու էր թալանը: Բայց մենք կրկին շնորհակալ էինք Աստուածանից, որ ջարդ չէին անում գազան շուն թիւրքերը: Եւ որովհետեւ հայտարարւած էր, որ հարս ու աղջիկ պէտք է փախցնեն, տղամարդիկ քիչ-քիչ դուրս էին գալիս թագստատեղերից, իսկ կանայք աւելի խորը թագնւում:

— Հետաքրքրութիւնս ինձ յաղթեց: Փողոց ելայ տեսնելու, թէ արդեօք ինչ են անում: Ամենից առաջ վարդապետի տան պատուհանից լոյս երևաց: Վաղեցի դէպի այն կողմը և քիչ հեռու կանգնած դիտում էի:

— Վարդապետը լոկ շապկով կանգնած էր իր սենեակի առջև, սանդուխների զըլխին և բաղխում էր իր դուռը: Շուն անօրէն թիւրքերը հանել էին նրա վրայից քահանայական սև շօրերը, դուրս էին արել նրան սենեակից, իսկ իրանք ներսը զբաղւում էին: Չը մօռանամ ասել, վարդապե-

տը իր սենեակներից մէկում տեղ էր տւել մօտակայ Ա...ից մի քանի փախած կանանց և տղամարդկանց: «Ինչ որ կամեսում էք կը տամ», բղաւում էր քահանան, «ներս թողէք ինձ, ինչ էք ինձ իմ սենեակիցս դուրս արել, թողէք ներս մտնեմ, ցուրտ է, մըսում եմ», բայց լսող չը կար: Եւ քահանայի գերուկ մարմինը դողում, ցնցւում էր ցրտից, իսկ լուսինը սառնաբիւն հայացքը աշխարհին ուղղած չէր լսում սուրբ մարդու աղօթքն ու աղաչանքը և ընթանում էր իր սառն ճանապարհով... Նա անտարբեր էր...

— Քիչ յետոյ դուռը բացին և դուրս ձգեցին այն միակ տղամարդ գաղթականին որ ներսն էր փնացել կանանց հետ:

— Այնպէս անցաւ բաւական ժամանակ: Եկան թիւրք զինւորները քահանայի թեկերը կապեցին և նրա մարմնի վրայ իրանց դաշոյնի պէտքական և անպէտք լինելն էին փորձում: Խեղճ վարդապետ, ինչ տանջանքներ տւին, ինչ ցաւեր քաշեց, Յիսուսի կողը միայն մի անգամ ծակեցին նիզակով, իսկ դրան տասնեակ տեղերով խոցոտեցին:

— Արիւնը կաթիլ-կաթիլ հոսում էր, իսկ քահանան մօռացած աղօթքը, միմիայն

դէպի վեր էր նայում, կարծես կամենում էր իր նայածքով, իր աչքերի մազնիսական զօրութեամբ Աստածանից գթութիւն ներքե քաշէր: Նա չէր աղօթում, նրա շրթութունքները չէին շարժւում, նա միայն ցաւից տանջւում էր, նրա մարմինը ցաւում էր, ինչ դրութեան մէջ էր այդ ժամանակ նրա հոգին, այդ... արցունքները խեղդեցին և այլևս չը կարողացաւ շարունակել:

Երբ մի քիչ հանգստացաւ, թէյի բաժակը դատարկեց, մի ուրիշ թէյ խնդրեց և շարունակեց:

— Այսպէս նրա մարմինը ամբողջովին պատառոտելուց, արիւնաքամ անելուց, բոլորովին մերկացնելուց յետոյ, ոտքերը թոկով կապելուց յետոյ, քաշքշելով մզկիթի դուռը տարան: Նրա գլուխը ջարդոտւել էր քարերին դիպչելով, մարմինը քրքրւել: Նա արդէն վաղուց էր իր հոգին աւանդել, շունչը փչել, բայց հոգս չէ, գազան թիւրքը պէտք է իր միսսեան մինչև վերջը կատարէր, գազանութիւնը դեռ գազաթնակէտին չէր հասել...

— Այնտեղ, մզկիթի առջև նրան տաճկական սովորութեան համեմատ լողացրին,

ինչպէս լողացնում են մուսուլմաններին, դրանով կամենում էին նրա հաւատը փոխել, թիւրքացնել:

— Այդ էլ վերջացրին: Դարձեալ ոտքերից քաշելով տարան հանեցին «վանք» ասւած բարձր բլուրի ծայրին: Այդ այն վանքն է, որտեղ սուրբ կոյս Հռիփսիմէն և Գայանէն էին թագնւել և այդ տեղից փախել: Ինչեւիցէ:

— Երկու շուն սատկեցրին նրանք այնտեղ և զրին մինը մի, երկրորդը միւս թեւերի տակ և վարդապետի անշնչացած դիակը ներքե գլորեցին դէպի խոր անգունդը...

— Դա առաջին գոհն էր: Դրան յետեւեցին միւսները: Այսպէս սկսեցին ջարդը և մէկը միւսի յետեւից ձեռքը անցած տղամարդկանց մին-մին սպանում և ձգում էին այդ բարձր վանքի գազաթից խոր ձորը, տալով ամեն մինին զանազան շարժարանքներ: Այդ էր պահանջում սրբազան պատեռարքմբ: Իսկ լուսինը իր անտարբեր և սառն դէմքը ցցած դէպի մահկանացուների արարքին դանդաղ իր ճանապարհն էր շարունակում: Օհ այլևս չեմ կարող պատմել... խնդրում եմ ազատ թողէք ինձ, մի ստիպէք, ես այլևս անգոր եմ պատմելու

այն բոլորը ինչ որ տեսան աչքերս, ինչ որ
լսեցին ականջներս:

Այս անգամ արդէն խեղճ կինը յիշելով
դառն անցեալը սկսեց կատարեալ լաց լի-
նել:

Նրա սրտի վերքերը կրկին նորոգւե-
ցին...

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0339224

- 1) Armenische Funken, Vienne 1912.
- 2) Armeniens Leid, Vienne 1912.
- 3) Թուրքիկ փրուն-փրուն խօսքեր.
(Եւրոպական անեկդոտներ)
Թիֆլիզ 1914 թ. զինն է 20 կոպ.

ԳրԵԵ է 15 կոպ.

Դիմել բոլոր գրավաճառներին կամ հեղինակին
Тифлисъ, Елисаветинская 5. Ар. Оганяну.
Ճեժ քանակութեամբ գնողներին 25⁰/₀ զեղջ: